

Afbeelding 1: Digitale versie van het schilderij *The Mermaid's Homesickness* (Lijia Wang, 2012) met onderschrift van een onbekende auteur, zoals vanaf mei 2013 verspreid via diverse sociale media, waaronder Facebook, YouTube, Flickr, Imgur, Pinterest, Tumblr, Twitter en diverse blogs.

Zijn zoals je bent De mythe van het seksuele zelf in sociale media

Marijke Naezer

In februari 2014 verschijnt op Facebook een afbeelding van Ariel, de kleine zeemeermin, zittend op een rots. Ze heeft haar staart ingeruild voor benen, maar naait haar benen weer aan elkaar; het lijkt erop dat ze haar staart probeert te reconstrueren. De tekst onder de afbeelding luidt: “After changing to fit into society, you are eventually going to want your old self back sooner or later” (zie afbeelding 1). Het bericht verschijnt in mijn nieuwsoverzicht via een meisje dat zich inzet voor de emancipatie van ‘niet-hetero’ jongeren.¹ Het bericht is populair onder deze groep jongeren en dankzij sociale media kunnen zij het op grote schaal met elkaar delen. Hoewel de boodschap positief klinkt en er steun van lijkt uit te gaan, dringt zich tegelijkertijd een ongemakkelijk gevoel op. Welke vanzelfsprekendheden gaan er eigenlijk schuil achter het bericht, en is het wel zo bevrijdend als het lijkt?

De oorspronkelijke bron van de afbeelding is een schilderij uit 2012, gemaakt en online gezet door de Amerikaanse Lijia Wang. In haar versie ontbreekt echter het onderschrift over het terugverlangen naar je “oude zelf”. Wang schrijft op haar website over het schilderij: “In the original story, the mermaid drowned herself in her attempt to return home, after discovering her prince's engagement. This portrayal depicts her homesickness as she sews her legs together in an attempt to return home.” De titel luidt dan ook: “The Mermaid's Homesickness”.² Desgevraagd licht Wang toe dat zij inderdaad het gevoel van spijt wilde uitbeelden dat de zeemeermin voelt over haar keus om het leven in de zee te verruilen voor een leven op het land.³ Wang verwijst met haar schilderij dus niet zozeer naar een verlangen van de zeemeermin om te zijn *wie* ze vroeger was, maar naar *waar* ze vroeger was.

Wie het nieuwe onderschrift bij het schilderij heeft bedacht valt niet te achterhalen; zoals vaker gebeurt op sociale media wordt de bron niet vermeld en door de grootschalige en gedifferentieerde verspreiding is onduidelijk wie de tekst voor het eerst gebruikte. Wel is duidelijk dat het bericht in de nieuwe vorm een succes is onder niet-hetero jongeren. Dat is niet verrassend: tijdens mijn etnografische veldwerk in 2004 en 2013-2014 zag ik dat Nederlandse jongeren homoseksuele activiteiten en verlangens vaak als “afwijkend” zien en soms hard veroordelen.⁴ Niet-hetero jongeren voelen zich daardoor vaak “anders”: “Ik kende niemand om me heen die was zoals ik. [...] Niemand in mijn omgeving was homoseksueel. Dus ik wist helemaal niet of ik normaal was” (Lana, 16). Lana, die zichzelf omschrijft als lesbisch, besloot vanwege negatieve opmerkingen van klasgenoten niks te zeggen over haar seksuele voorkeur: “Ik dacht: [...] ik blijf in de kast totdat ik klaar ben met school en dan vertel ik het pas. [...] Ik kon mezelf eigenlijk niet zijn.” Ondanks het beeld van Nederland als tolerant land, hebben niet-hetero jongeren vaak het gevoel niet open te kunnen zijn over hun seksuele gevoelens en liefdesleven. In Lana's woorden: zij kunnen zichzelf niet zijn.

Sociale media kunnen voor deze jongeren een bevrijdende en ondersteunende rol spelen, gezien de mogelijkheden (anoniem) mensen en informatie te vinden die offline niet beschikbaar of herkenbaar zijn. Dit maakt het makkelijker op avontuur uit te gaan, seksueel getint contact te hebben met anderen, te flirten, liefdesrelaties aan te gaan, hulp of steun te vinden, ervaringen uit te wisselen en informatie te zoeken. Een van de belangrijkste boodschappen achter deze online communicatie is dat het niet “fout” is om niet-hetero te zijn. Dit kan een cruciale steun in de rug zijn, vertelt Lana wanneer zij spreekt over de lesbische YouTube ‘vloggers’ Bria en Chrissy:⁵ “[Bria en Chrissy] hebben me heel erg geholpen. Je bent wie je bent, dat heb ik van hun geleerd. [...] Door de filmpjes die ze maakten, dat ze zichzelf durfden te zijn. Ik dacht: dat wil ik ook wel.” Wang's afbeelding van de kleine zeemeermin met daarbij het onderschrift van een onbekende auteur past in deze benadering, die jongeren oproept zichzelf te accepteren “zoals ze zijn”. Wie dit niet doet en probeert zich aan te passen aan de samenleving, zal op den duur spijt krijgen: “you are eventually going to want your old self back”.

De tekst impliceert dat iedereen een bepaald “zelf” heeft: een duidelijk herkenbare, coherente en onveranderlijke kern die iemand als persoon definieert. De staart van de zeemeermin fungeert als symbool voor dit “zelf”. Al probeer je deze kern te veranderen (je staart in te ruilen voor benen), het zal je niet lukken, en vroeg of laat zal je je oude, onveranderde zelf (je staart) terug willen. In het gebruik van de afbeelding binnen de homo-emancipatiebeweging wordt dit impliciet gekoppeld aan seksualiteit: seksuele voorkeur speelt een belangrijke rol in wat het “zelf” is, zo wordt gesuggereerd, en die voorkeur is eenduidig en onveranderlijk, hoezeer je je ook probeert aan te passen aan de dominante normen binnen een samenleving.

Voor sommige jongeren werkt dit goed. Zij identificeren zich als “homo” of “lesbisch” (soms als “bi”) en gebruiken het idee van een vaste seksuele kern als politieke en/of persoonlijke rechtvaardiging te mogen zijn “wie ze zijn”. Lana: “Op een gegeven moment dacht ik: waarom doe ik er eigenlijk moeilijk over? Ik ben... Ik val op vrouwen, ja, dus? Zo ben ik. Ik kan wel me voordoen alsof ik iemand anders ben, maar als ik mezelf wil zijn, dan moet ik dat gaan accepteren. En toen ik dat tegen mezelf zei, ging het eigenlijk heel snel.” Voor Lana paste het bij haar ervaringen om zich als lesbisch te definiëren; zij had daardoor het bevrijdende gevoel eindelijk zichzelf te kunnen zijn.

Voor andere jongeren sluit het idee van een coherent en stabiel seksueel zelf niet zo goed aan bij hun dagelijkse realiteit. Verschillende onderzoeksparticipanten gaven bijvoorbeeld aan dat zij twijfelden over hun seksuele voorkeuren, of dat zich hierin veranderingen hadden voorgedaan. Bovendien bleken seksuele relaties, activiteiten, fantasieën en identiteiten niet altijd consistent te zijn. Zo waren er jongeren die alleen heteroseksuele relaties hadden gehad, maar die vooral opgewonden raakten van homoseksuele porno. Of jongeren die zichzelf altijd als hetero hadden gezien, maar verliefd werden op iemand van hetzelfde geslacht. Deze ervaringen laten zien dat seksuele verlangens en praktijken complexer zijn dan wordt geïmpliceerd door het idee van een vaststaand en eenduidig seksueel zelf, zoals veel onderzoekers in navolging van Michel Foucaults geschiedenis van seksualiteit hebben gesteld.⁶

Desondanks wordt het idee van een stabiel en coherent zelf maar zelden bevestigd. Sterker nog, op fora steken jongeren veel tijd en energie in het definiëren van “complexe gevallen”. Erik (14) legt bijvoorbeeld uit dat hij alleen maar met meisjes verkering heeft gehad, maar dat hij het ook opwindend vindt om naar knappe jongens te kijken. Hij twijfelt of hij hetero, homo, of bi is en typt vertwijfeld: “Ik snap mezelf niet meer...”⁷ Ondanks dat zijn ervaringen bewijzen dat het seksuele zelf niet zo eenduidig is, doen forumgenoten moeite om hem te definiëren. Zo zegt iemand: “Volgens mij ben je bi.” Iemand anders reageert: “Het lijkt mij dat je meer naar homoseksueel neigt.” Dat deze jongeren blijven opereren binnen het kader van een stabiel en coherent seksueel zelf, is niet zo opmerkelijk. Dit kader wordt immers zelden expliciet benoemd als zijnde een *idee* dat bestaat te midden van andere ideeën en daardoor eventueel kan worden vervangen. Vaker wordt het zonder toelichting geponeerd, als een vanzelfsprekendheid die geen uitleg behoeft, zoals ook gebeurt in de *post* over de kleine zeemeermin. Het krijgt daarmee de status van een mythe, die onschuldig en natuurlijk lijkt en die nu ook verspreid en geconsolideerd wordt via sociale media.⁸

Hoewel de mythe kan bijdragen aan de politieke en persoonlijke strijd van niet-hetero jongeren voor acceptatie, is het maar de vraag of het de meest veelbelovende weg is naar seksuele vrijheid. Immers, het idee van een vaststaande innerlijke kern levert niet zozeer de vrijheid op om nieuwe, onverwachte en mogelijk tegenstrijdige keuzes te maken, als wel een nieuw keurslijf waarin je je op alle fronten hoort te gedragen “zoals je bent”: homo, hetero, of bi. Dat is dan ook hoe de beeltenis van Ariel op een andere manier gelezen kan worden: niet zozeer als representatie van het idee dat iemand “zichzelf” wordt, maar als representatie van iemand die zich in het keurslijf van de mythe van het seksuele zelf naait.

Noten

¹ Deze beschrijving is verre van ideaal, omdat het jongeren definieert in termen van wat zij *niet* zijn/doen/hebben. Het alternatief, “lhb-jongeren”, doet echter geen recht aan de diversiteit binnen deze groep. Bovendien is het samenvoegen van “transgender” en “lhb” jongeren problematisch. Daarom kies ik voorlopig voor de term niet-hetero, waarbij ik hetero definieer als een seksuele voorkeur met enkel heteroseksuele seksuele activiteiten, fantasieën, verlangens en identificaties.

² <http://lijjawang.weebly.com/formal-art-portfolio.html>

³ E-mails Lijia Wang aan auteur, 9 en 16 januari 2015.

⁴ Citaten in dit artikel zijn ontleend aan mijn veldwerk uit 2013-2014. Namen zijn veranderd in verband met privacy.

⁵ Op hun website <http://www.briaandchrissy.com/> noemen de Amerikaanse Bria Kam (1986) en Chrissy Chambers (1990) zich “YouTube’s singing lesbian duo”. Ze posten clips en video-blogs (vlogs) over hun leven en over lhbt-rechten op hun eigen YouTube kanaal: <https://www.youtube.com/user/BriaAndChrissy>.

⁶ Michel Foucault, *The history of sexuality vol.1: An introduction*, trans. Robert Hurley (New York: Pantheon Books, 1978 [1976]).

⁷ Citaten van fora zijn enigszins aangepast in verband met privacy.

⁸ Over mythe en vanzelfsprekendheid: *Mythologies*, trans. Richard Howard and Annette Lavers (New York: Hill and Wang, 2013), 259-270.